

ПРО ОСНОВНІ ОЗНАКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Світличин І. І., к.е.н., доцент

Постановка проблеми. Реформування аграрного сектора призвело до певної активізації адаптаційних механізмів системи виробничих відносин у сільському господарстві до умов ринкової економіки. Водночас ситуація у галузі залишається дуже складною. Зменшується кількість аграрних підприємств та їх розміри, погіршується забезпечення суб'єктів господарювання основними видами ресурсів, зростає переорієнтація господарств на вирощування лише комерційно вигідних культур, у кризовому стані залишається тваринництво. Виникнення та поглиблення зазначених проблем значною мірою спричинено низьким рівнем ефективності функціонування підприємств аграрного сектора, що призводить до зниження їх прибутковості, зростання заборгованості за розрахунками, втрати іміджу.

Така ситуація є наслідком відсутності системного наукового обґрунтування теоретико-методологічних засад, механізму формування і стратегічних напрямів зростання ефективності функціонування підприємств аграрного сектора. Складність його зумовлена з однієї сторони багатогранністю ефективності, яка призводить до появи великого різноманіття тлумачень даної економічної категорії, широкого спектру її критеріїв та показників, з іншої – незавершеністю реформ щодо формування інституціонального середовища функціонування підприємств в умовах євроінтеграції. Виходячи з чого нагальною вбачається необхідність переосмислення сутності економічної ефективності та розробка на даній основі механізму її зростання, орієнтованого на сучасні виклики глобальної ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень. Значний вклад у розробку теоретико-методологічних засад ефективності внесли такі вчені, як В. Амбросов, В. Андрійчук, П. Березівський, О. Бугуцький, Ю. Воскобійник, В. Геєць, С. Дем'яненко, В. Дієсперов, М. Ільчук, П. Канінський, І. Кириленко, Г. Котов, І. Лукінов, М. Малік, В. Месель-Веселяк, В. Микитюк, К. Оболенський, О. Онищенко, Б. Пасхавер, П. Саблук, П. Стецюк, Г. Тарасенко, Г. Черевко, О. Шпичак та інші.

Разом з тим, наявні підходи до обґрунтування методології і методики ефективності залишаються недостатньо структурованими і неповною мірою розробленими. Все це зумовлює необхідність подальших досліджень у визначеному напрямі.

Метою дослідження є ідентифікація основних ознак економічної ефективності на основі чого обґрунтування її змісту.

Об'єктом дослідження є процес формування економічної ефективності.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних об'єктів, явищ і процесів, положення інституціональної теорії, результати досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з питань формування та підвищення ефективності функціонування підприємств аграрного сектора. У процесі дослідження використано наступні методи: індукції та дедукції, термінологічного аналізу та операціоналізації понять, системного аналізу та «дерева цілей», аналізу ланцюжка цінностей.

Результати дослідження. Термін ефективність походить від латинського «effectus», що означає виконання, результат процесу або дії. Опрацювавши наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених встановлено, що під ефектом слід розуміти корисний результат від діяльності, отриманий способом, який є кращим за раніше застосований. Щодо економічного ефекту, то корисним результатом є продукція, що користується

попитом, прибуток тощо, які отримані з меншими проти минулого періоду витратами капіталу (ресурсів) з розрахунку на кожну одиницю. Тобто теоретичною моделлю економічного ефекту є ріст продуктивності або прибутковості виробничо спожитого капіталу:

$$E = \text{Пр}_1 - \text{Пр}_0 = \frac{\text{ЧД}_1}{\text{ВСК}_1} - \frac{\text{ЧД}_0}{\text{ВСК}_0}, \quad (1)$$

$$E = \frac{\text{Пр}_1}{\text{Пр}_0} = \frac{\text{ЧД}_1 \div \text{ВСК}_1}{\text{ЧД}_0 \div \text{ВСК}_0} \quad \text{або} \quad (2),$$

де E – економічний ефект від діяльності підприємства; $\text{Пр}_1, \text{Пр}_0$ – продуктивність виробничо спожитого капіталу відповідно у звітному та базисному періоді; $\text{ЧД}_1, \text{ЧД}_0$ – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції відповідно у звітному та базисному періоді; $\text{ВСК}_1, \text{ВСК}_0$ – обсяг виробничо спожитого капіталу (виробничих витрат) відповідно у звітному та базисному періоді.

Економічний ефект має місце, коли отримане значення за формулою 1 більше нуля, а за формулою 2 – більше 1.

Термін ефективність з латинської «*efficientia*» означає результативність процесу або дії. В науковій літературі наведено різні підходи вчених до тлумачення змісту результативності, проте ми поділяємо позицію тих вчених, які розкривають сутність даної категорії як отриманий корисний результат від функціонування системи і накопичений при цьому потенціал для подальшого її розвитку. Вважаємо, що лише за даного підходу буде витримано вимогу: робити потрібні речі правильно – яка є сутністю ефективності згідно перекладу з англійської («*efficiency*»).

Виходячи з цього, економічний зміст ефективності полягає у досягненні економічного ефекту від діяльності і нарощуванні при цьому виробничого потенціалу підприємства. Враховуючи обмеженість виробничих ресурсів і, перш за все, первісних, якими є земля і трудові ресурси, досягнення економічного ефекту в наслідок дії закону спадної доходності можливе лише на основі активізації інтенсивних факторів виробництва, базисом чого є інноваційні впровадження у діяльність.

Таким чином, основними складовими економічного змісту (ознаками) ефективності є: економічний ефект, накопичений виробничий потенціал та інтенсивний тип діяльності (рис. 1).

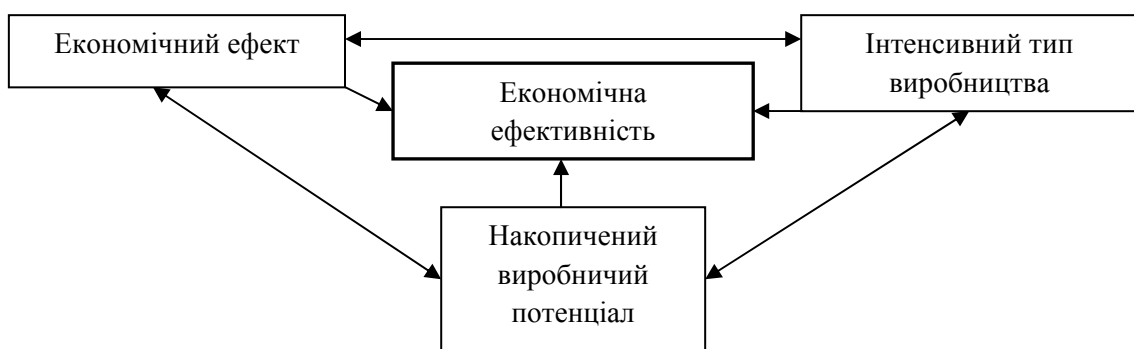

Рис. 1. Схема формування економічної ефективності.

Джерело: авторська розробка.

Теоретична модель економічної ефективності може бути представлена у вигляді наступного алгоритму:

1. З'ясування наявності економічного ефекту від діяльності (за формулами 1 і 2);

2. Оцінка зміни величини виробничого потенціалу підприємства за показником авансованого у діяльність капіталу, що визначається за формулою:

$$AK = B3 + A\text{ФОП} + B\text{ОЗ} + B\text{ОБЗ}, \quad (3),$$

де АК – авансований у виробництво капітал підприємства; ВЗ – вартість земельних угідь підприємства; АФОП – авансований фонд оплати праці; ВОЗ – вартість (первісна) основних засобів; ВОБЗ – вартість оборотних засобів.

3. Оцінка економічної ефективності з урахуванням застосування інтенсивних чи екстенсивних факторів виробництва за формулою:

$$EE = \frac{I \text{ПрЗК}}{I \text{ПрВСК}} = \frac{\text{ПрЗК}_1 \div \text{ПрЗК}_0}{\text{ПрВСК}_1 \div \text{ПрВСК}_0}, \quad (4),$$

де EE – економічна ефективність; I ПрЗК – індекс продуктивності застосовуваного (авансованого) капіталу; I ПрВСК – індекс продуктивності виробничо спожитого капіталу (виробничих витрат); ПрЗК₁, ПрЗК₀ – продуктивність застосовуваного капіталу відповідно у звітному і базисному періоді; ПрВСК₁, ПрВСК₀ – продуктивність виробничо спожитого капіталу відповідно у звітному і базисному періоді.

Якщо отриманий за формулою 4 результат більше 1, це свідчить про застосування інтенсивного типу виробництва, коли менше 1 – про використання переважно екстенсивних факторів.

Економічна ефективність має місце, коли дотримані всі три вимоги: отримано економічний ефект від діяльності, збільшено величину авансованого капіталу та значення за формулою 4 більше 1.

Висновок. Вважаємо, що нове осмислення сутності економічної ефективності та розробка на даній основі механізму її підвищення сприятимуть розв'язанню проблем раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу як окремого підприємства, так і сільського господарства в цілому, та трансформації галузі у потужний експортоспроможний сектор економіки.

Джерела використаної інформації

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
3. Когут А. Е. Экономическая митрология: монография / А. Е. Когут. – Л.: Наука, 1990. – 192 с.
4. Самуельсон П. Економіка: Підручник / П. Самуельсон. – Л.: Світ, 1993. – 495 с.
5. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий: Монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло – Х.: «ИНЖЭК», 2005. – 169 с.
6. What is efficiency? definition and meaning [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/efficiency.html>.